

Dos i dos fan cinc

L'IPHES, l'ICPRC i l'ICAC són tres centres CERCA del camp de les humanitats que estan immersos en un procés d'integració en el marc del Programa SUMA, impulsat per la Generalitat. Els tres centres, que mantindran la seva pròpia personalitat, s'integraran en una institució conjunta amb l'objectiu principal de guanyar musculatura i competitivitat internacional. Els directors dels tres centres ens han explicat les seves línies de recerca i els reptes de la nova etapa que estan a punt de començar.

Reportatge d'Àstrid Bierge

L'Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic (OCDE), en el seu estudi *OECD Reviews of Regional Innovation: Catalonia, Spain*, va fer una anàlisi del sistema de centres CERCA a Catalunya. Va destacar l'elevat nombre de centres de recerca i va qüestionar si un territori com Catalunya pot mantenir un desenvolupament tan ràpid de centres de recerca associat a la hiperespecialització i a una baixa massa crítica.

L'any 2012, la Generalitat de Catalunya va impulsar la primera edició del Programa SUMA per tal de potenciar la col·laboració i la integració entre centres CERCA. Des de llavors, cada any s'han fet convocatòries SUMA per promoure noves integracions, fusions i reordenacions dels centres amb l'objectiu que assoleixin una gestió més eficaç i augmentin la seva musculatura i competitivitat.

Un dels projectes que va néixer arran primera convocatòria del programa és la integració de tres centres que estudiaven l'herència cultural de les societats i la manera com la humanitat s'ha anat

desenvolupant culturalment al llarg dels segles i dels mil·lennis. Es tracta de l'Institut Català de Paleoeologia Humana i Evolució Social (IPHES), l'Institut Català de Recerca en el Patrimoni Cultural (ICRPC) i l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica (ICAC).

El procés d'integració d'aquests tres centres ja va per la fase final, i cal dir que tots tres conservaran els seus equips i les seves línies de recerca. Això sí, es crearà una nova institució que a nivell organitzatiu comptarà amb mesures orientades a la millora de la visibilitat i competitivitat internacional, la prestació de serveis generals de manera compartida i una especialització més gran del personal de cadascun dels tres centres.

Hem parlat amb els directors de l'IPHES, l'ICRPC i l'ICAC que ens han explicat el procés d'integració i també les seves línies d'investigació particulars. Els tres centres, malgrat centrar-se en diferents àmbits de les humanitats, comparteixen una premissa cabdal: l'estudi dels nostres ancestres i la gestió del patrimoni que n'hem heretat, ens ajuda a enfrontar els reptes del present

i a planificar amb més intel·ligència i sensibilitat el nostre futur.

Buscant-nos el rastre

L'Institut Català de Paleoeologia Humana i Evolució Social (IPHES) estudia l'entorn en qual van viure els humans i els seus ancestres així com la seva evolució social, cultural i tecnològica. Per exemple, un dels programes del centre, el de Paleoeologia Humana al Plió-Plistocè, busca reconstruir els ecosistemes en què vivien els primers humans a l'Àfrica del nord i de l'est i, posteriorment, a Europa. A més, investiguen l'adaptació tecnològica i cultural d'aquests humans al seu entorn climàtic i biològic, que era canviant.

I tot això com ho saben?! L'arqueòleg Robert Sala, director de l'IPHES, ens en fa cinc cèntims: "Anàlitzem restes de jaciments del sud de la Península Ibèrica i de països com Marroc, Algèria o Eritrea. Recuperem ossos de petits vertebrats i d'animals grans, restes de l'ocupació humana i proves de la seva relació amb l'entorn. A partir d'aquí, mirem de reconstruir els processos d'adaptació dels

Investigadors de l'IPHES al jaciment Abric Romani (Capellades, Anoia), un referent mundial per a l'estudi de la vida quotidiana dels neandertals.

humans en territoris que per a ells eren nous”.

Una altra línia de recerca estudia la tecnologia com a forma d'adaptació i subsistència dels humans. El grup, a càrrec d'Eudald Carbonell –que va dirigir l'IPHES durant més d'una dècada–, treballa molt a Atapuerca en investigacions que ajunten diferents disciplines, com per exemple la zooarqueologia. S'analitzen ossos fossilitzats d'animals grans, com cavalls, cérvols i bisons, per trobar-hi senyals humans: “Als fòssils hi ha hi ha marques d'escorxament, esclafament, cops i ratllades fetes per les diferents eines de pedra. Amb l'anàlisi d'aquesta informació acabem coneixent el comportament econòmic dels humans, com controlaven el medi ambient per extreure'n recursos”.

En el grup de Sociologia i Canvis Culturals de la Prehistòria, explica Sala, s'hi estudien sobretot jaciments d'entre 25.000 i 30.000 anys d'antiguitat. La prehistòria és molt extensa, però el grup està especialment interessat en l'estudi de les últimes societats caçadores i recol·lectores –abans que arribessin les

ramaderes i agricultores– i de com van superar el canvi climàtic que els va tocar viure, el del final de les glaciacions. Els grans animals van desaparèixer i es van haver de concentrar a caçar animals petits. “La informació que aporta aquesta recerca és útil a l'actualitat, ja que també estem immersos en un procés de canvi climàtic. És un exemple de com la humanitat pot superar i adaptar-se a aquesta mena de canvis” –destaca Sala. En el marc del procés d'integració del programa SUMA, l'IPHES ja ha començat a treballar qüestions ecològiques relacionades amb les societats clàssiques, i així lliga un dels camps de recerca del centre amb l'àmbit d'estudi de l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica.

El fil de la memòria

L'Institut Català de Recerca en el Patrimoni Cultural (ICRPC) situa al centre de la seva activitat l'herència rebuda de les civilitzacions. Atorga al patrimoni cultural una dimensió universal i es fixa tant en el patrimoni material com en l'immaterial, que són els testimonis de l'evolució de les societats humanes.

Pel que fa a les línies de recerca en el marc del patrimoni tangible, s'estudien monuments, construccions, art, jaciments, etc. També s'investiga en la gestió i els nous usos que es poden donar als elements patrimonials en funció de l'evolució de la societat. Joaquim Nadal, historiador i director de l'ICRPC, dóna un exemple molt gràfic: “Ara que la navegació utilitza satèl·lits i eines digitals, els fars ja no fan de fars. Què n'hem de fer? Doncs es pot fer un centre d'interpretació de la navegació, un centre cultural vinculat a la ciutat, un museu de la marineria, etc.”

Per presentar línies de recerca i fer projectes en aquest sentit, s'estudien solucions emprades en altres països i l'extensa bibliografia existent en l'evolució de la patrimonialització dels elements de la història. “Per exemple, un port que perd funcions, com el port vell de Barcelona, és o no patrimonialitzat en un sentit cultural i històric? O al revés, com s'especula i es vénen els metres quadrats i es desfà un patrimoni?”, apunta Nadal. Aquestes són algunes de les preguntes que miren de respondre a l'ICRPC.

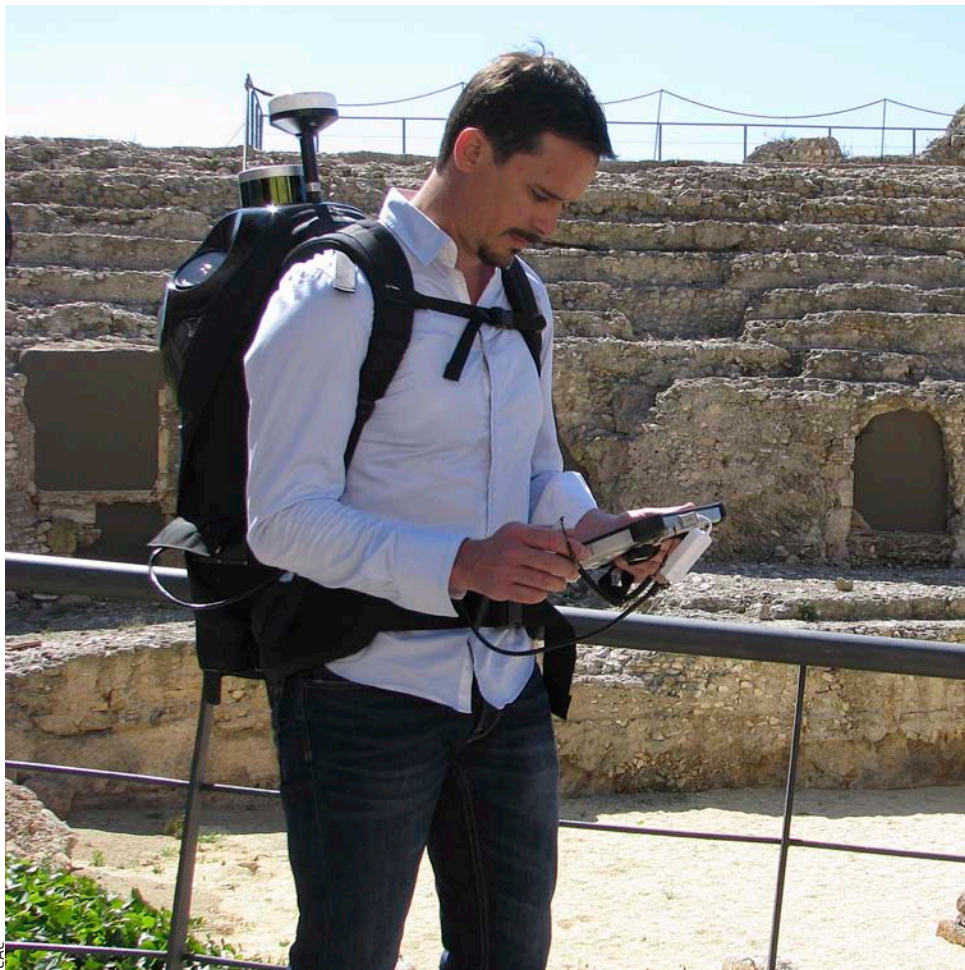
→ Precisament, el projecte “La Ciutat i el Mar. La patrimonialització de les ciutats portuàries”, investiga les relacions entre la ciutat i el mar, i es fixa en dinàmiques noves a ports d'arreu del món. Al port de Baltimore, per exemple, s'han donat nous usos a les velles estructures per carregar i descarregar mercaderia, i al port de Tarragona s'han aprofitat per fer-hi un museu, un arxiu, sales d'exposicions i un auditori.

En el marc d'aquest projecte també s'estudia el conflicte entre les activitats en retrocés i les emergents, com el de la pesca tradicional i el turisme. Aquí ja ens trobem al terreny del patrimoni immaterial, que se situa en el camp de l'etnografia, l'etnologia i antropologia. S'estudien elements patrimonials intangibles, com la cultura popular, la transmissió dels costums o el retrocés de les activitats tradicionals d'una societat en canvi.

Tornant al patrimoni material, hi ha un línia de recerca que estudia el delictes contra l'art, ja sigui en temps de guerra o de pau. Què passa quan a Síria es destrueixen monuments enormes que són Patrimoni de la Humanitat? Com comença el tràfic de petites peces per tot Occident? Quin és el balanç de la destrucció i la protecció de l'art a Catalunya i Espanya durant la Guerra Civil? També s'investiguen els usos perversos de l'art com a arma de propaganda en moments de conflicte i el tràfic de béns patrimonials i de drets d'autor de determinades obres d'art durant temps de pau.

Tornant als clàssics

L'Institut Català d'Arqueologia Clàssica (ICAC) té com a finalitat la recerca, la formació avançada i la difusió de la civilització i la cultura clàssiques. El seu àmbit de coneixement és l'arqueologia clàssica en un sentit ampli, tant des d'una perspectiva geogràfica –l'arc mediterrani i l'entorn on es van desenvolupar les cultures clàssiques– com cronològica –comprenent les civilitzacions grega i romana i els altres pobles relacionats directament amb elles, com els ibers.

ICAC

Els diferents perfils acadèmics dels investigadors de l'ICAC i les múltiples línies de recerca del centre permeten conèixer un gran nombre d'elements del món i l'entorn greco-romà. Per exemple, amb l'anàlisi de sediments i de restes de poblaments, d'estructures físiques i d'animals i plantes, es poden fer una idea de molts elements paisatgístics de fa 2.500 o 3.000 anys, com ara on començaven llavors les línies de costa.

També s'estudia l'alimentació, l'economia i el comerç del món antic, així com la complexitat de la seva arquitectura i ciutats. Fins i tot es pot estudiar la importació i exportació de materials a Catalunya durant l'època romana. Com que saben on eren les pedreres dels romans, poden analitzar les peces arqueològiques que han trobat i conèixer les xarxes comercials de l'època. De fet, l'ICAC destaca a nivell internacional en aquest tipus d'anàlisi, i l'anomenada Unitat d'Arqueometria del centre dona servei a arqueòlegs i investigadors d'altres països

que volen conèixer la procedència de les peces que estudien.

Una altra de les unitats tecnològiques de l'ICAC és la de disseny gràfic, en la qual es generen per ordinador models tridimensionals dels jaciments. “Sense inventar-nos res, mirant tota la informació que tenim d'un jaciment i comparant-lo amb d'altres, podem saber com era aquella construcció o espai”, explica Joan Gómez Pallarès, doctor en filologia clàssica i director de l'ICAC.

Gómez destaca que tant l'ICAC, com l'IPHES i l'ICRPC, proveeixen serveis científic-tècnics a altres centres del país i del món. També ens explica alguns exemples de col·laboració entre l'ICAC i altres centres CERCA, i no sols de l'àmbit de les humanitats. Per exemple, amb l'ajuda de l'Institut de Ciències Fotòniques (ICFO), analitzen anells antics per conèixer-ne els materials. I amb l'Institut d'Investigacions Biomèdiques August Pi i Sunyer (IDIBAPS), han desenvolupat una base de dades genètiques a partir de cinc-centes

L'ICAC està digitalitzant amb escàner làser el circ romà de Tarragona per obtenir-ne un model digital 3D i poder desenvolupar un joc seriós per als visitants en el marc del projecte ARREL.

A baix es veu l'interior de la Caseta de la Maquinilla de Sant Pol de Mar, que ha estat patrimonialitzada per donar-li un nou ús cultural.

mostres de dents de l'antiguitat paleocristiana. Aquest biobanc serveix, entre més coses, per estudiar la procedència i la història de la diabetis a Europa.

I és que l'ICAC estudia el món clàssic però, com hem vist amb els altres dos centres, també té en compte la societat actual i abraça les noves tecnologies. Ara ha començat a desenvolupar un projecte que mostrarà com eren els esdeveniments al circ romà de Tarraco a través dels anomenats jocs seriosos i l'ús de diferents aplicacions tecnològiques. Es tracta del projecte ARREL, que ha rebut un ajut RecerCaixa 2015 i que l'ICAC desenvoluparà amb la col·laboració de Logisim –una *spin-off* de la UAB. El projecte és encara a les beceroles, es calcula que podrà començar a oferir servei a mitjan 2018, però ja hi ha algunes idees esbossades. Per exemple, hi haurà una aplicació que permetrà als participants conduir una quadriga i una altra perquè els nens puguin jugar amb els cavalls i posar-los noms. Pallarès explica que l'objectiu és fer

arribar el coneixement a través del sentiment i de la percepció sensorial: “A partir de tota l'evidència arqueològica i epigràfica que tenim, volem mostrar a qualsevol persona com era la vida al circ. Com eren les carreres, per on entrava el públic, com miraven l'espectacle, com era la vida i la mort d'un auriga a les curses, etc.”

Sumant competitivitat

Els directors dels tres centres de recerca coincideixen: “Sumant-nos, guanyarem”. Com hem dit, els tres centres conservaran les seves línies de recerca –que ja tenen marca pròpia– i les seves línies de recerca. En què consistirà, doncs, la integració? S'unificaran, per exemple, les accions de comunicació interna i, molt especialment, l'externa. També es preveuen reunions orgàniques que intensifiquin l'alineament comú dels instituts, la carrera científica, l'avaluació interna, les estratègies de recerca i els esquemes de finançament, entre d'altres. A més, s'unificaran les unitats científico-tècniques i es posarà en

marxa una Unitat de Projectes i una Unitat de Transferència de Coneixement per tal d'incrementar els ingressos competitiu. De fet, un dels motius fonamentals de la integració és que els tres centres, conjuntament, podran tenir molta més visibilitat internacional que per separat i ser més competitiu a l'hora d'accedir a fons europeus i a recursos propis.

Els tres centres ja han fet alguns seminaris conjunts i ja estan planificant projectes compartits, una dinàmica que serà cada cop més habitual a mesura que es consolidi la integració i els equips es vagin coneixent millor. Joaquim Nadal ens explica que ja hi ha un esborrany dels estatuts de la nova institució i preveu que estan molt a prop de la culminació del procés. “Cap centre no vol perdre el seu àmbit privilegiat de recerca, o ens unim per guanyar o no val la pena unir-se”. Nadal també destaca que el projecte d'integració és obert i que la porta estarà oberta a futures incorporacions d'altres centres del camp de les humanitats. ●